

KÖTÜLÜK PROBLEMİ: GAZALİ-SWINBURNE MUKAYESESİ

Yaşar TÜRK BEN*

Özet

Kötülük problemi teist sistemler için en önemli problemlerden biridir. Bu makalede Gazali ve Richard Swinburne'ün doğal ve ahlaki kötülüklere dair değerlendirmelerini ele almaya çalışacağız. Gazali'ye göre, Tanrı'nın insanlar için uygun gördüğü her şey iyidir, onda bir yanlışlık yoktur. Meydana gelen olaylar mükemmeldir ve mümkün olanın en iyisidir. Bununla Gazali, kudret sahibi Tanrı'nın en iyi dünyayı yarattığını değil, dünyadaki bütün işleyiş göz önüne alındığında onun mümkün olan en iyiyi yarattığını iddia etmektedir. Richard Swinburne, sonsuz bilgi, kudret ve merhamet sahibi Tanrı'nın kötülüğe niçin izin verdiğini açıklamaya çalışıyor. O bunu daha çok özgür irade ile açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, kötülük, Swinburne, Gazali.

Abstract

The problem of evil is one of the most important problem for theist systems. This paper briefly tries to deal with the analyses and evaluations of al-Ghazali and Richard Swinburne about natural and moral evils. According to al-Ghazali, everything which God apportions to man is pure right, with no wrong in it. They are the most perfect and the best possible [decisions] and there is no way to act better and more adequately. al-Ghazali does not argue that our world is the best world God was able to create, but simply that the omnipotence of God has established for this universe the most perfect possible rules of functioning, even if He would have been able to produce infinitely different worlds. Richard Swinburne attempts to explain how evil can exist in a world created by an omniscient, omnipotent, omnibenevolent Being, namely God. Swinburne uses the

---

* Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Öğretim Üyesi, yasarturkben@hotmail.com

free-will defense and argues that God provides us with a choice of doing good and of evil.

Keywords: God, evil, Swinburne, Ghazali.

Felsefenin ve özellikle de din felsefesinin en önemli metafizik problemlerinden birisi hiç şüphesiz Tanrı-âlem münasebetidir. Tanrı-âlem münasebetinde, Tanrı'nın varlığını ve birliğini, aşkını, kâinatı yaratıp yönettiği, ilahî kaynaklı bir dini, vahyi, buna bağlı olarak peygamberi, ruhu, ruhun ölümsüzlüğünü ve ruhların öbür âlemde hesaba çekileceğini ilke olarak kabul eden felsefe sistemine teizm adı verilmektedir.¹ Teizmde Tanrı-âlem ilişkisi son derece canlıdır. Bu düşünce sisteminde, Tanrı, bir taraftan çeşitli isim ve sıfatları aracılığı ile devamlı âlemi ve âlemdekileri yaratan, varlığı nizam ve düzene koyan bir Kişi'dir (Zât). Teizmin öngördüğü Tanrı, yaratmış olduğu bu âlemi sürekli ayakta tutmaktadır ve aynı şekilde teizm, Tanrı'nın yarattığı bu âlemde cari olan düzeni dilediği zaman değiştirebilir. Tanrı bu sistemde devamlı aktif ve etkindir; âlem ise etkilenen ve pasif durumdadır. Tanrı'nın ne işi bitmiştir, ne de âlem son kemaline ermiştir. Tanrı ile âlem arasındaki ilişki kesintisiz devam etmektedir.²

Tanrı-âlem ilişkisi bağlamında üzerinde çokça tartışmanın yapıldığı konuların başında kötülük meselesi gelmektedir. Tanrı'nın varlığı ve iyiliği ile dünyada kötülüğün bulunması arasında nasıl bir ilişki görülebileceği konusu, felsefi ve dini düşüncenin en evrensel ve en çetin problemlerinden biridir.

Teizm Tanrı'nın mutlak kudret sahibi olduğunu, vahyi desteklemek ve insanlara iyilik yapmak amacıyla zaman zaman tarihe ve tabiata müdahale ettiğini/edebileceğini iddia etmektedir. Başka bir ifade klasik teizm, mucizelerin meydana gelmesini Tanrı'nın mutlak gücüne olduğu kadar, O'nun adaleti ve mutlak hayır sahibi olmasına da bağlı görmektedir. İşte bu durum kötülük problemiyle bağlantılı ciddi sorunlar doğurmaktadır.

¹ Hüsameddin Erdem, *Bir Tanrı-Âlem Münasebeti Olarak Panteizm ve Vahdet-i Vucud*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 1.

² Bkz. Erdem, *Tanrı-Âlem Münasebeti*, ss. 1-2.

Teizmin mucize anlayışına bu bağlamda bazı itirazlar yapılmıştır: Mucizeler, ister ilahî gerçekleri açıklamak amacı taşısın, ister kimi insanlara pratik yararlar sağlasın, Tanrı'nın adil olduğu prensibiyle bağdaşmaz ve ahlakî değillerdir. Çünkü vuku bulduğu söylenen mucize, eğer vahyi doğrulama fonksiyonunu yerine getiriyorsa bu doğrulamadan neden sadece bir vahiy sisteminin yararlandığı ya da sadece belli sayıda kişi bu kanıta doğrudan tanık olurken, diğer insanların neden bu "sağlam" kanıta gözleriyle şahit olmaktan mahrum bırakıldığı, her zaman sorgulanabilir. Şayet mucize misal olarak, ölümcül bir hastalıktan kurtulma şeklinde olduğu gibi yarar sağlayan türden bir olaysa o zaman şu soru gündeme gelmektedir. Aynı hastalıktan muzdarip diğer kişiler niçin böyle bir ölümün pençesinden kurtarılmıyor?¹ Keith Parson ironik bir ifadeyle bu durumu şu şekilde belirtmektedir: "Merhamet sahibi Tanrı'nın Eski Ahit'te Yahudileri birçok sıkıntılardan kurtardığı anlatılmaktadır. Oysa yakın zamanda Yahudiler o zaman çektiklerinden belki daha fazla sıkıntıyı soykırımla Almanlardan çekmelerine rağmen Yahve onlara niçin yardıma gelmedi."² Mademki Tanrı mucizeler ve benzeri yollarla dünyaya müdahale edebilmektedir, o halde, var olan kötülöklere neden engel olmamaktadır?

Şüphesiz bunlar ciddi sorulardır ve teist filozoflar bu konu üzerinde hatırı sayılır değerlendirmeler yapagelmışlerdir. Biz bu çalışmada klasik dönem İslam düşüncesinin seçkin simalarından Gazali ile Katolik Hıristiyan düşüncesinin çağdaş temsilcisi Richard Swinburne'ün konu ile ilgili düşüncelerini irdelemeye çalışacağız. Gazali'nin kötölük olgusunu inkâr ettiği genel kabul görmektedir. Ancak o, özgür irade ve imtihanın bulunduğu bu dünyada "kötölük olarak görülen olgu ve olayların kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır." Onun bu düşünceleri evrende kötölüğün bulunduğunu kabul eden çağdaş düşünür Swinburne ile benzerlik göstermektedir.

---

¹ Aydın Işık, *Bir Felsefe Problemi Olarak Vahiy ve Mucize*, Elis Yayınları, Ankara, 2006, ss. 250-51.

² Keith Parson, "Confirming the Occurrence of Apparent Miracles," http://www.infidels.org/library/modern/keith_parsons/thesis/chap2.html , (27.03.2009).

Gazali'nin Kötülük Meselesine Bakışı

Gazali, yukarıda teizme yöneltilen eleştirilerin bir benzerini kendisi şu şekilde ifade etmektedir:

“Allah'ın merhametli (rahim) ve merhametlilerin en merhametlisi olmasının anlamı nedir? Hiçbir merhametli kimse yoktur ki, belaya uğrayan, acı çeken, işkence gören ve hasta olan birini görüp de ondan gücü yettiği takdirde bunları gidermekte acele etmesin, şu hâlde, Allah her talihsizliği giderebilir, tüm yoksulluğu ve acıyı tersine çevirebilir, her türlü hastalığı, sıkıntıları ve afetleri yok edebilir. Ne var ki, dünya hastalık, sıkıntı ve felaketlerle dolup taşmaktadır. O, bunların hepsini ortadan kaldırmaya güç yetirmeye beraber, kullarını bela ve felaketlerle mücadeleye terk eder.”¹

Gazali buna benzer yakınmaların büyük ölçüde Tanrı'nın merhamet sıfatının yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Gazali, hasen, kabih ve abes kavramlarını açıklayarak konuya giriş yapmaktadır. Ona göre hasen, maksada uygun olan fiil, kabih, maksada uygun olmayan, abes ise her ikisi ile ilgisi olmayan fiildir.² Düşünürümüze göre insanlar genelde kendi çıkarları için uygun olan durumları iyi, kendi çıkarlarına uygun olmayanları kötü görme eğilimindedirler. Buna karşın Tanrı'nın merhameti bütün varlığadır.³ Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Gazali kötülüğü izafi bir durum olarak görmektedir. İnsanın kendisi için kötü olarak gördüğü bir durum başkası için veya başka bir varlık için son derece iyi olabilir. Dolayısıyla “Tanrı, neden kötülüğe müdahale etmemektedir?” şeklindeki bir soru Gazali'ye göre anlamsızdır. Çünkü bizim kötü olarak algıladığımız şey, aslında bir iyilik olabilir. Bu probleme imkân açısından bakıldığında ise mucizeler yolu ile kötülüğün önlenmesi Tanrı'nın gücü dâhilindedir. Buna karşın Tanrı eğer kötülöklere, mucizeler yolu ile müdahale etmiyorsa, bunun nedeni ilahî hikmetin tezahürünü insanların

---

¹ Gazali, *el-Maksadü'l esna fi şerhi esmaillahi'l-hüsna*, çev. M. Ferşat, Ferşat Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 2005, s. 67.

² Bkz. Gazali, *el-İktisad fi'l itikad*, haz. İbrahim Agah Çubukçu, Hüseyin Atay, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara, 1962, ss. 184-185.

³ Bkz. Gazali, *el-Maksad*, s. 67.

anlayamamasıdır.¹ Gazali, insanların kendileri için iyi gördüğü sağlığın bazen bela olabileceğini, zenginliğin de kendilerine felaket getirebileceğini vurgulayarak, dünya nimetlerinin iyi ya da kötü olmalarının izafiliğine dikkat çekmektedir.²

Gazali insanlara kötü gibi görünen olayların izafi olduğunu açıklamak üzere kan alma olayını örnek olarak verir: Hasta olan bir çocuktan tedavi gereği kan alınması gerekmektedir. Çocuğun babası bu ameliyatın çocuğun sağlığı için gerekli olduğunu düşünür ve bu ameliyatın yapılmasına izin verir. Annesi ise duygusal davranarak çocuğun ameliyat esnasında katlanacağı ıstırapı düşünür ve bu ameliyata karşı çıkar. İlk bakışta çocuğun acı çekmesine izin veren baba merhametsiz, çocuğa acıyan, acı çekmesine gönlü razı olmayan anne ise merhametli görünebilir. Ancak Gazali'ye göre her akıl sahibi bilir ki, burada babanın kararı anneden daha isabetlidir ve babanın kararı aynı zamanda çocuğuna olan merhametinin göstergesidir. Çünkü baba çocuğun kan alma yoluyla tedavi olmasını ve böylelikle sürekli olarak çekeceği sıkıntıdan onu kurtarmak istemektedir.³ Buradan sözü Tanrı'nın fiillerine getiren Gazali, Tanrı'nın, hikmetsiz hiç bir şeyi yaratmadığını⁴, ve O'nun her işinde hikmet ve rahmet bulunduğunu vurgulamaktadır.⁵

Meydana gelen bazı tabii hadiselerle ilgili olarak yapılabilecek itirazları Gazali şu şekilde dile getirmektedir:

“Denirse ki bu dünya, yıldırımlar, depremler, tufanlar, yırtıcı hayvanlar, öfke ve şehvet gibi insana özgü birçok kötülük türleri ile doludur. Bütün bunlarda Tanrı'nın bir takdiri var mı? Şayet bunlar takdir edilmemiş kötülükler ise bu âlemde O'nun gücü ve iradesi dışında bir şeyler oluyor. Şayet bu kötülükler takdir edilmiş ise kendisi

---

¹ Bkz. Gazali, *İhya' u ulumi'd- din*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, tarihsiz, IV/235.

² Bkz. Gazali, *İhya*, IV/233. Gazali şu âyeti buna delil olarak getirmektedir. Eğer Allah, bütün kullarına bol bol rızık verseydi, yerde muhakkak taşkınlık eder, azarlardı. Şura, 42/27.

³ Gazali, *el-Maksad*, s. 67.

⁴ Gazali, *İhya*, IV/234.

⁵ Gazali, *İhya*, IV/509.

tamamen iyi olan ve kendisinden iyilikten başka hiçbir şey sâdır olmayan Tanrı'dan bunlar nasıl meydana gelmiştir?"¹

Gazali, bu soruyu filozofların görüşlerini naklettiği *Makâsıd* adlı eserinde sormaktadır. Gazali'nin diğer eserlerindeki düşünceleri ele alındığında ve *Tehâfüt'te* de filozofların kötülük probleminde dair düşüncelerinin eleştirilmediği göz önüne alınınca, onun, filozofların bu düşüncelerine büyük ölçüde hak verdiği anlaşılmaktadır.

Gazali yukarıda felaket olarak adlandırılan birçok hadisenin aslında içinde birçok hayrı barındırdığı kanaatindedir. O bunu ateş örneğine benzetir. Ona göre ateşte muazzam bir denge vardır. Zira ateş yaratılmasaydı, evrenin düzeni bozulurdu ve onun bozulmasıyla kötülük büyürdü. Ateş yaratılıp sebeplerin tümü bir araya geldiğinde ateş, kaçınılmaz olarak fakirin elbisesini de yakar.² Gazali'ye göre yağmur da böyledir, yaratılmasaydı ziraat yok olur ve evren harap olurdu. Yaratılıp yağdığına, kimsesi olmayan ihtiyar bir kadının evini de ıslatacaktır. Düşünürümüze göre, yağarken seçim yapan, tarlaların su ihtiyacını gideren, ama ihtiyar kadının evini ıslatmayan bir yağmurun yaratılması beklenemez.³

Gazali'ye göre hayırdan istifade etmek, evrenin iyiliği için yağmurun yaratılması ve kendisinden kaynaklanan kötülüğün önemsenmemesi, buna ilaveten yağmurun bir gereklilik olarak görülmesi ile, onun yaratılmaması arasındadır. Gazali'ye göre, durum bu şekilde kabul edildiğinde hayrın, kötülüğü içinde barındırsa da bu tür şeylerin yaratılmasının iyi olduğu kesinlikle bilinmiş olur. Düşünürümüze göre yıldızlar, ateş, su, şehvet ve öfkenin yaratılması da bu türdendir.⁴

Gazali, bütün varlıkların neden iyi olmadığı şeklinde bir soru sorulabileceğini ancak bu sorunun yerinde bir soru olmadığını iddia eder. Çünkü zaten böyle varlıklar vardır, bunlar meleklerdir. Geriye iyiliği

¹ Gazali, *Makâsıdu'l-felasife*, nşr., Muhammet Ali Beydun, thk., Ahmet Ferit el-Mezidi, Daru'l kutubi'l ilmiye, Beyrut, 2003, s. 161.

² Gazali, *Makâsıd*, s. 162.

³ Gazali, *Makâsıd*, s. 162.

⁴ Gazali, *Makâsıd*, s. 163.

kötülüğünden fazla olanlar kalmaktadır. Gazali'ye göre bunların yaratılmaları da içinde birçok iyiliği barındırmaktadır.¹

Gazali'nin öne sürdüğü bir argüman da iyiliğin her zaman çoğunlukta olduğu düşüncesidir. Ona göre, bizim zaman zaman evrende gözlemlediğimiz kötü olaylar her zaman azınlıktadır. Ancak insanlar kötü durumları daha çok gündemlerinde tuttukları için kötülük baskınmış gibi bir izlenim doğmaktadır. Gazali'ye göre bazı hasta insanlar vardır, ama insanların çoğu sağlamdır. Bazı hayvanlar eziyet görmekte, ancak büyük bir kısmı iyi durumdadır.² Bütün bunlar hiç olmasaydı diye bir itiraza karşılık Gazali şöyle demektedir: Ateşin, yemekleri pişirecek, madenleri eritecek; fakat evine düştüğü zaman fakirin evinin odunlarını yakmayacak şekilde yaratılması mümkün değildir. Gazali bunun herkes tarafından rahatlıkla kabul edilmeyeceğini, bazı kimselerin bunu Tanrı için acizlik olarak niteleyebileceklerini de vurgulamaktadır. Gazali, bu durumu siyahla beyazın bir araya gelmesi, ilk varlığın kendisi gibi bir varlık yaratması gibi bir şey olduğunu, ancak insanların büyük bir kısmının bunu anlamakta zorlanacağını ifade etmektedir. O, işin erbabının durumu anlayacağı kanaatindedir.³

Gazali'ye göre kötü gibi görünen bazı olaylar insanlar için lütuf olabilirler. Çünkü bu kötü durumları gören insanlar kendi durumlarını düşünecek ve onların Tanrı'ya olan şükran duyguları artacaktır.⁴ Gazali buna Hz. İsa ile cüzamlı arasında geçen şu diyalogu örnek verir:

Hz. İsa, kör, cüzamlı ve iki tarafına felç inmiş bir adamın yanından geçti. Cüzamın etkisiyle vücudunun etleri dökülen adam "Yaratıklarından birçoğuna verdiği bu belalardan beni koruduğu için Allah'a hamd olsun." der. Bunun üzerine İsa senin başına gelmeyen musibet nedir?" diye sorar. Bunun üzerine adam "Ben Allah'ın benim

---

¹ Gazali, *Makâsıd*, s. 163.

² Gazali, *Makâsıd*, s. 163.

³ Gazali, *Makâsıd*, s. 164.

⁴ Bkz. Gazali, *İhya*, IV/246, 508.

kalbime yerleştirdiği marifet sayesinde, bu marifete sahip olmayanlara göre daha iyiyim.” diye cevap verir.¹

Gazali’ye göre, Tanrı işlerinde hikmet, hükümlerinde adalet sahibidir. Onun adaleti kulların adaletiyle ölçülemez. Çünkü kulun başkasının malını kullanmakla ona zulmetmesi mümkündür. Fakat Tanrı için böyle bir şey düşünmek mümkün değildir. Gazali, hayvanların çektiği eziyetleri yadsımaz. Mutezile’nin, Tanrı’nın suçu olmayan bir hayvanı incitmeyeceği, şeklindeki görüşlerine karşı çıkan Gazali, bu durumda Tanrı’nın eziyet çeken bir pireyi ve tahtakurusunu yeniden yaratması ve çektiği sıkıntılara karşı sevap vermesinin gerekebileceğini vurgular. Bunun abes olduğunu belirten düşünürümüz, Tanrı’dan başkası mülk sahibi değildir ki başkasının mülkünde tasarrufu zulüm olduğu düşünülebilir,² iddiasını tekrarlamaktadır.

Gazali’nin ortaya atığı bir diğer teodise sorunu da bu dünyada insanların başına gelen musibetlerin öbür dünyada onların günahlarına kefaret olacağı şeklindedir. Başımıza gelen bazı felaketlerden acı duymamız kaçınılmazdır. Gazali, böyle bir durumu parasız ameliyat olmaya benzetir. Ameliyattan acı duyar, ama parasız tedavi olacağı için sevinir. Dünyadaki bütün belalar böyledir. Bir kısmı bu dünyada olgunlaşmamız içindir, diğer bir kısmının ise karşılığı ahirette fazlasıyla verilecektir.³ Gazali’ye göre, hastalığı tedavi eden acı ve nahoş ilaçlar, hasta için bir nimet, çocuğu sevdiği oyuncaktan ayırmak da çocuk için bir nimettir. Çünkü çocuğun sürekli oyuncaklar ile meşgul olması onun eğitimden ayrı kalması demek olup, bu onun için ömür boyu perişanlık demektir.⁴ Başımıza gelen sıkıntılar karşısında bize düşen Allah’a karşı hüsnü zanda bulunmaktır. Allah’ın hikmeti geniştir. O kullarının ihtiyaçlarını kendisinden daha iyi bilir. Dünyada çektiği sıkıntılara karşılık ahiretteki mükâfatı görenler, O’na şükredeklerdir.⁵ Bu tıpkı ders

¹ Bkz. Gazali, *İhya*, IV/627.

² Bkz. Gazali, *İhya*, I/232, 286, ayrıca bkz. Gazali, *el-İktisâd*, ss. 165, 183.

³ Gazali, *İhya*, IV/238.

⁴ Gazali, *İhya*, IV/237.

⁵ Gazali, *İhya*, IV/237.

çalışması için kendisine baskı yapılan bir çocuğun büyüdüğü zaman hocalarına ve anne-babasına yapacağı teşekkür gibidir.¹

Gazali, eşyanın mevcut düzeninin mükemmel bir doğruluk ve adalet üzerinde olduğunu ısrarla vurgular. Gazali'ye göre, eğer kozmik akla sahip olsaydık, başka bir ifade ile bütün kâinattaki düzeni kavrayabilecek bir yapıda olsaydık, o zaman varlık âleminde cereyan eden bir adaletsizlik olmadığını anlayabilecektik. Gazali'ye göre, Tanrı, yaratıkların hepsini, onların en akıllısının aklı ve en âliminin ilmiyle yaratsa; nefislerinin taşıyabileceği tüm bilgileri onlar için var etse ve onlar üzerine anlatılamaz derecede hikmet akıtsa; sonra onların hepsinin ilim, hikmet ve aklını bir misli daha artırsa; olayların akıbetlerini onlara açıklasa, melekûtun sırlarını onlara bildirse onlar var olan mükemmel evrende yapacak bir değişiklik bulamazlardı.² Gazali bu durumu şu şekilde vurgulamaktadır:

“Allah lütfunun inceliklerini ve ukubetinin gizliliklerini insanlara tanıtsa; hatta bu sayede iyilik ve kötülüğe, fayda ve zarara muttali olsalar; sonra da kendilerine verdiği ilim ve hikmetle, bu âlemi ve melekût âlemini idare etmelerini onlara emretse; onların birbiriyle yardımlaşarak ittifakla yaptıkları idare, Allah-u Teâlâ'nın dünya ve âhiretteki yaratıkları idare edişinde, bir sivrisineğin kanadı kadar ilave yapmayı da, bir sivrisineğin kanadı kadar eksiltme yapmayı da gerektirmezdi.”³

Gazali'ye göre, mevcut olandan daha iyi, daha tam ve daha mükemmel olan imkân dâhilinde değildir.⁴ Varlık dünyasında var olandan daha güzel, daha mükemmel ve tam olan herhangi bir şey yoktur. Eğer olsaydı ve Tanrı bunu yaratma kudretine sahip olduğu halde yaratmasaydı, bu ilahî cömertliğe uymayan bir cimrilik ve ilahî adaletle çelişen bir haksızlık olurdu.

Gazali'nin bu düşüncelerine şu şekilde itiraz edilebilir? Bu dünyanın mümkün dünyaların en iyisi olduğu fikri ilk etapta Tanrı'nın iradesini

---

¹ Gazali, *İhya*, IV/237.

² Gazali, *İhya*, IV/475.

³ Gazali, *İhya*, IV/475.

⁴ Gazali, *İhya*, IV/474.

sınırladığı izlenimi vermiyor mu? Çünkü insanlar en azından cennet tasvirlerinin Kur'an'da anlatıldığını biliyorlar.

Zaten kutsal metinler ahiret hayatının dünya hayatından daha sıkıntısız olacağını tekrar tekrar vurgulamaktadır.¹ Cenneti yaratan Tanrı niçin bu dünyayı daha mükemmel yaratmasın?

Bu itirazların ilk bakışta yerinde eleştiriler olduğu kabul edilebilir. Çünkü tecrübe yoluyla bilinmektedir ki, eğer insanlar iyi eğitim alırlarsa, daha iyi bilinçlenirlerse, bu dünyadaki sıkıntılar azalabiliyor. Depremler daha az tahribat yapıyor. Demek ki varolandan daha iyisi mümkün olabiliyor. Metin Özdemir, Gazali'nin kötülüğün ontolojik varlığını inkâr ederek çıkmaza girdiğini vurgulamaktadır.² Ancak kanaatimizce Gazali burada biraz sonra Swinburne'de de göreceğimiz farklı bir noktaya işaret etmek istiyor. Eğer insanlar özgür irade sahibi, bu dünya da bir sınanma yeri olacaksa, ister istemez bazı olumsuzluklar kaçınılmaz olacaktır. Cennet örneğini ileri sürenler bu noktayı gözden kaçırmaktadırlar. Oysa dini metinlerin ifade ettiği gibi cennet bir sınanma yeri değil, aksine insanların yaptıklarına karşılık bir ödüldür. Orada imtihan ve özgür iradeye de ihtiyaç yoktur. Gazali'ye göre, asıl cevabı aranılması gereken soru, Allah'ın dünyayı bu şekilde yaratmasındaki gayesinin ne olduğudur. Bu gaye, Kur'an'a göre ahlâkî ve dinidir.³ Allah, "İnsanları ve cinleri kendisine kulluk etmek için yaratmıştır."⁴ İşte bu noktada, Allah'ın bu dünyayı insanlara ve cinlere emrettiği kulluk esprisine mümkün olan en uygun surette yaratmış olduğu söylenebilir.

Gazali'ye göre meydana gelen bütün hadiselerde ilahî hikmet vardır. Bizim kâinatta olan biteni, kısacık ömrümüzde kavrayabilmemiz mümkün değildir. Bunun anlaşılması insan kudretinin dışındadır. İnsana düşen olup bitende, başka bir ifade ile vaki olanda hayır vardır, demektir. İlahi hikmet bizim için bir sır olarak kalacaktır. Buna kader sırrı da diyebiliriz.⁵

¹ Bkz. Metin Özdemir, Kötülük Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım, C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 4, Sivas, 2000, ss. 225-257. Ra'd, 13/26; Kaf, 50/35; Al-i İmran, 3/136.

² Bkz. Özdemir, Kötülük, ss. 225-257.

³ Bkz. Özdemir, Kötülük, ss. 225-257.

⁴ Zariyat, 51/56-58.

⁵ Gazali, İhya, IV/474.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Gazali'ye göre, ortada şer gibi gözükken her şeyin altında mutlaka bir hayır vardır. Eğer bu şer ortadan kalkarsa, onun altında gizli olan hayır da kalkar ve sonuçta daha büyük bir şer meydana gelmiş olur. Görüldüğü gibi Gazali kötü durumların varlığını kabul etmektedir,¹ onun karşı çıktığı husus var olan kötülüklerin nihai anlamda da kötü olmalarıdır. Gazali'ye göre asıl musibet ahirette, ya marifetten veya ebedi olarak Allah'tan uzaklaşmaktır, küfürdür, isyandır.²

Swinburne'e Göre Kötülük Meselesi

Swinburne, kötülük problemi karşısında geliştirilen bazı geleneksel savunmaları tatmin edici bulmaz. O, mensubu olduğu gelenekten ayrı olarak, kötülüklerin büyük çoğunluğunun Tanrı'nın insana verdiği ceza olduğu görüşüne katılmaz. Swinburne'e göre bu teodise, insanların başına gelen bazı doğal kötülükleri izah etse de, hayvanların, çocukların çektiği sıkıntıları izah etmede yetersizdir.³ Swinburne'ün katılmadığı bir başka geleneksel teodise de, Hıristiyan düşüncesini uzun yıllar etkilediğini ve Yeni Eflatunculuğun etkisiyle Hıristiyanlığa geçtiğini belirttiği kötülüğün yokluğu görüşüdür. Başka bir ifade ile kötülüğün gerçekte bulunmaması, sadece iyiliğin yokluğunda hissedilen bir şey olmasıdır.⁴

Swinburne Tanrı'nın daha iyiyi yaratmak gibi bir mecburiyet altında bulunmadığını düşünmektedir. Ancak bu düşüncelerini belirttikten sonra, içinde bulunduğumuz durumu tıpkı Gazali'nin *Makâsıd'da* belirttiği gibi iyilikler ile kötülüğün birlikte bulunması gerektiğini şu şekilde açıklar: Swinburne'e göre Tanrı, insanlara iyi şeyler sağlamak ister. Fakat bazı mantıksal nedenler bunun tam olarak gerçekleşmesine engel olur. Çünkü bazı iyi durumlar, mantıksal olarak birbiriyle uyuşmayabilmektedir.

---

¹ Gazali, sabredilmesi gereken musibetleri saymakta bunlara karşı sabırlı davranmanın faziletinden bahsetmektedir. Bkz. Gazali, *İhya*, IV/136, 140, 237.

² Gazali, *İhya*, IV/223.

³ Bkz. Swinburne, *The Existence of God*, Clarendon Press, Oxford, 1979, ss. 201-202.

⁴ Cafer Sadık Yaran, *Tanrı İnançının Aklılığı*, Etüt yayınları, Samsun, 2000, s. 124. Bkz. Swinburne, *Is There a God?*, Oxford, New York, Oxford University Press, 1996, çev. Muhsin Akbaş, *Tanrı var mı?*, Arasta Yayınları, Bursa, 2001, s. 86.

Örneğin, iki futbol takımı birden şampiyon olamaz. Birisinin kazanması diğerinin kaybetmesine bağlıdır. Bu durumda da birisinin mutluluğu diğerinin mutsuzluğunu zorunlu kılmaktadır. Swinburne'e göre mantıken imkânsız olan fiil, yapılması çok zor olan bir fiil değil, çelişik veya anlamsız olan fiildir. Yaran'ın belirttiği gibi Swinburne buradan şu neticeye ulaşır: Tanrı, birçok iyi şeyi meydana getirebilmek için bazı kötü şeylerin varlığına izin vermek durumundadır. İnsanların bilerek yaptıkları eylemler veya ihmaller neticesinde ortaya çıkan ahlaki kötülüklerle ilgili olarak, Swinburne daha çok özgür irade savunması üzerinde durur. Ona göre, insanlar tarafından sebep olunan kötü durumların, onların kendi özgür seçimlerinden kaynaklandığı görüşüne dayalı "özgür irade savunması," son iki veya üç bin yıldır olduğu gibi, bugün de teodisenin merkezi, özü olmalıdır. Ona göre, Luther gibi birkaç klasik Protestan teolog hariç, neredeyse bütün Hıristiyan teologlar insanların özgür iradeye sahip olduklarını tasdik etmişlerdir.¹

Swinburne'e göre, insanların kötü olarak nitelediği, ölüm gibi, birçok durum aslında kötü değildir. Ancak yine de eğer Tanrı isteseydi, varlığına izin vermeyeceği pek çok kötülük de şüphesiz vardır. Swinburne geleneğe uyarak bu kötü durumları ahlaki kötülükler ve doğal kötülükler olarak ikiye ayırmaktadır.² Ona göre, doğal kötülük, insanlar tarafından bile bile meydana getirilmeyen ve insanların ihmalkârlığının sonucu olarak meydana gelmesine izin verilmeyen kötülüklerdir. Doğal kötülük insanları etkilediği gibi hayvanları da etkiler. Bu kötülükler fiziksel oldukları gibi zihni de olabilirler. Doğal afetler, kestirilemeyen kazalar gibi. Ahlaki kötülükler ise, insanlar yapmamaları gerektiğini bildikleri işleri bilerek yapmaları sonucu meydana gelen kötü durumlardır.³ Kötülük probleminin oldukça çetin bir mesele olduğunu belirten Swinburne, ama yine de bunun üstesinden gelinebileceğini belirtir.

Swinburne'e göre, insanların özgür seçimlerinin diğer insanların gerçek sorumluluğunu içermesi iyidir ve bu, onlara yardım etme veya zarar verme olanağını içine alır. Tanrı'nın insanlara yardım etme veya zarar verme gücü vardır. Eğer diğer kişilere onun yaratıcı işinde bir pay verilecekse, onların

¹ Yaran, *Tanrı İncancının Akliliği*, s. 125.

² Mehmet Aydın, *Din felsefesi*, Selçuk Yayınları, 1997, s. 151.

³ Swinburne, *Tanrı*, s. 87.

da o güce sahip olmaları iyidir. Düşünürümüze göre kişilerin birbirine yardım ettiği, ancak zarar vermediği bir dünya, birbirlerine karşı sadece çok sınırlı sorumluluğa sahip oldukları bir yerdir.¹ Eğer bir kişinin başka bir kişiye karşı sorumluluğu sadece basit bir şey vermekle sınırlı olursa, kişiler birbirlerinin üzerinde acıya neden olmazlarsa, o kişinin gelişimini engellemeyecek olurlarsa veya eğitimini sınırlamak gibi muhatabın hayatında önemli değişikliklere sebebiyet verecek hareket alanına sahip olmazlarsa o zaman kişilerin birbirlerine karşı sorumluluğundan bahsetmek uygun olmaz.² Ona göre, insanlara hemcinslerine karşı sadece bu türden sınırlı sorumluluk vermiş olan bir Tanrı, çok şey vermiş olamaz. Bu durumda Tanrı, insanlara sadece ayrıntıları doldurma anlamında önemsiz seçime izin verirken, dünyanın ne tür bir yer olacağı noktasındaki çok önemli seçimi kendisine ayırmış olurdu.³ Swinburne'e göre bu durumda Tanrı, büyük oğlundan küçük oğluna bakmasını isteyen, büyük oğlunun her hareketini izlediğini ve büyük çocuk yanlış bir şey yaptığı an müdahale edeceğini bekleyen bir baba gibi olurdu. Büyük çocuk buna haklı olarak, babasının işini paylaşmaktan mutlu olmakla beraber, eğer babada bulunan önemli bir seçimler alanı içinde ne yapacağına ilişkin kendi yargılarını vermede özgür bırakılırsa bunu yapacağına dair sert karşılık verebilir.⁴ İyi bir Tanrı, iyi bir baba gibi, sorumluluğu havale edecektir. Varlıkları yaratmada payının olmasına izin vermek için, onları incitme, sakatlama ve ilahî planı bozma seçimine izin verecektir.

Swinburne'e göre, içinde yaşadığımız dünya, varlıkların birbirlerine karşı böyle derin sorumluluklarının olduğu bir yerdir. Biz çocuklarımıza karşı sadece yardım etmekle kalmayız, aynı zamanda zarar da verebiliriz. Onlara zarar vermemizin bir yolu, onlara fiziksel acı verebilmemizdir. Ancak onlara yapabileceğimiz çok daha zararlı şeyler vardır. Hepsinden önemlisi, onların önemli bilgi, güç ve özgürlük sahibi varlıklar olarak gelişmelerine engel olabiliriz; onların sahip olduğu türden özgür ve sorumlu seçime sahip olup olamayacaklarını belirleyebiliriz.⁵ Swinburne'e

---

¹ Swinburne, *Tanrı*, s. 89.

² Swinburne, *Tanrı*, s. 89.

³ Swinburne, *Tanrı*, s. 89.

⁴ Swinburne, *Tanrı*, s. 89.

⁵ Swinburne, *Tanrı*, s. 89.

göre, insanların kötülük meydana getirme olasılığı, onların bu özgür ve sorumlu seçime sahip olmalarının mantıksal bir sonucudur. O, Tanrı'nın bile bize bu seçimi, kötülükle sonuçlanma olasılığı olmaksızın veremeyeceği kanaatindedir.

Düşünürümüze göre, özgürce iyiyi yapmayı seçmek büyük bir iyilik olduğu gibi, o bizi bu biçimde kullanma hak ve otoritesine sahip olduğu sürece, değerli bir amaç için başka birisi tarafından kullanılmak da iyidir. Ayrıcalık size zorla verilse de, olası büyük bir iyilik yapmak için acı çekmeye izin verilmesi bir ayrıcalıktır. Ülkeleri için ölmelerine izin verilenler ve böylece ülkelerini yabancı baskıdan kurtaranlar ayrıcalıklıdır. Swinburne, ülkesi için savaşta şehit olan kimseler, başkaları tarafından savaşa zorlansalar bile, neticede bu hallerinden mutluluk duymaktadırlar, der.¹

Swinburne, kişilerin birbirlerine acı vermelerinin, aslında çok da kötü bir şey olmadığını vurgulamaktadır. Ona göre yararlı olmak o kişi için bir mutluluktur ve başkalarının ellerinde acı çeken ve böylece özgür ve sorumlu seçime sahip olan diğerlerinin iyiliğini olası yapanların kendileri, bu yönden istifade ederler.

Swinburne'e göre "Seçimlerimizin çok önemli olması, iyi ya da kötü varlıklara büyük etkiler yapabilmemiz, bir yaratıcının bize verebileceği en büyük hediyelerden biridir. Ayrıca eğer benim acım onun kendisiyle sana o seçimi verebileceği araç ise, ben de bu yönden şanslıyım demektir. Elbette acının kendisi kötü bir şey olsa da, acının rast gele, amaçsız acı olmaması benim şansımdır. Acı, beni bu biçimde yararlı kılan incinebilirliğimin bir sonucudur."²

Swinburne buna şu şekilde bir itirazın gelebileceğini belirtir: Acı bu biçimlerde iyi amaçlara hizmet edebilirse de, benim iznimi olmaksızın senin yararın için benim acı çekmemeye izin vermeye Tanrı'nın hakkı var mı? Acaba B kişinin yararı için A kişinin rızası olmaksızın acı çekmesine izin verme yetkisi ne kadar ahlakidir? Oysa günümüzde, başkalarının yararına kullanılacak sonuçlar üreteceğini umdukları tıbbi deneylerde, hastalarını deneyin istenç dışı nesnelere olarak kullanan doktorların yanlış

---

¹ Swinburne, *Tanrı*, s. 91.

² Swinburne, *Tanrı*, s. 91.

bir şey yaptığı yargısı genel kabul görmektedir. Peki, böyle bir şeyi Tanrı için nasıl söyleyebiliriz?

Swinburne, bütün bu sorulara başka bir soruyla cevap verilebileceği kanaatindedir. Eğer acının yararına ilişkin argümanlarımız sağlamsa, hepimizin bu olanağı doğru bir biçimde değerlendirebilmeleri için başkalarının acı çekmesine neden olmamız gerekmez mi? Bununla birlikte, Tanrı ile doktorlar arasında çok önemli ayırıcı özellikler vardır. İlki, varlığımızın sahibi olarak Tanrı, belirli haklara, bizim üzerimizde hemcinslerimiz olan diğer insanlar üzerinde sahip olmadığımız belirli bir otoriteye sahiptir.¹ O, varlığımızın her anında varlığımızın nedenidir ve O bizim sahip olduğumuz her şeyi bize veren doğa yasalarını korur. Bir kişinin kendi veya başkası yararına acı çekmesine izin vermek, ona karşı ana-baba türü bir akrabalık ilişkisi içinde bulunmasını gerektirir. Swinburne'e göre, biz kolayca engelleyebilecekken, bir iyilik için bir yabancının acı çekmesine izin verme hakkına sahip olmayabiliriz, ancak kendi çocuklarımız açısından bu tür bir hakka sahibiz. Çünkü küçük çocuğun varlığı, başlangıcı ve devamlılığında bir parça sorumluyuz.² Ona göre, "Eğer ben onun doğmasına yol açmışsam, onu büyütmüş ve eğitmişsem, bunun karşılığında onun üzerinde sınırlı haklara sahibim; çok sınırlı bir biçimde ben o çocuğu değerli bir amaç için kullanabilirim. Eğer bu doğruysa, o zaman ebeveynimizden çok daha üstün derecede varlığımızın nedeni olan bir Tanrı, bu bakımdan daha çok hakka sahiptir."³

Swinburne'e göre, bir ebeveyn büyük çocuğa verilen sorumluluk uğruna, büyük çocuğunun küçük çocuğa zarar verme gücüne sahip olmasına izin verebilir; ancak bunun sınırları vardır. Swinburne'e göre, yaratıcımız ve koruyucumuz olan Tanrı'nın daha büyük bir oyunda, özgür duygu sahibi varlıkları piyonlar olarak kullanmaya ilişkin ahlaki hakkının da sınırları vardır. Ancak eğer bu sınırlar aşırı dar olsaydı, Tanrı insanlara birçok gerçek sorumluluğu veremeyecekti; O, onların sadece önemsiz bir oyun oynamalarına izin verebilecekti. Ancak düşünürümüze göre, yine de,

---

¹ Swinburne, *Tanrı*, s. 93.

² Swinburne, *Tanrı*, s. 93.

³ Swinburne, *Tanrı*, s. 93.

Tanrı'nın insanların birbirlerini incitmelerine izin verme hakkı sınırlı olmalıdır.¹

O halde Tanrı, insanlara sormaksızın, yaşayabilecekleri dünya türleri arasında onlar için bir seçim yapmak zorundadır. Bu ya kendisinde insanların birbirlerine yarar sağlamak, birbirlerini incitmek için çok az olanağın olduğu bir dünya, ya da kendisinde epeyce olanağın bulunduğu bir dünyadır. Bu durumda Tanrı nasıl bir seçim yapacaktır? Şüphesiz yapılacak her iki seçim için de açıkça nedenler vardır. Swinburne'e göre, Tanrı'nın insanların birbirlerine yarar sağlama veya incitme olanağına sahip oldukları bir dünyayı yaratmayı seçmesi, onun var olmasına izin verdiği kötülük kadar büyük bir iyilik meydana getirmektedir.²

Şüphesiz kötülükler sadece insanların özgür seçimlerinden kaynaklananlarla sınırlı değildir. Seller, depremler, çığ düşmesi vs. tabii hadiseler de sık sık vuku bulmakta ve insanlar bunlardan mağdur olmaktadır. Bu durumda masum insanların başına bu tür hadiselerin gelmesini nasıl açıklayacağız?

Swinburne'e göre, iyi ve kötü arasında doğru bir inanç veya sağlam bir bilgiye dayalı seçimde bulunabilmemiz ve bunu eyleme dönüştürebilmemiz de, benzer şekilde, iyi ve kötünün doğadaki örneklerini bizzat gözlemlememizle çok yakından ilişkilidir. Örneğin, hastalıklar ve insanlar tarafından önceden görülemeyen kazaların meydana gelmesi gibi doğal kötülüklerin var oluşu, insanların birbirlerine önemli derecede iyilik veya kötülük yapma konusunda bir seçimde bulunabilme gücüne sahip olabilmeleri için gereklidir.³ Çünkü doğal kötülüğü meydana getiren süreçlerin gözlemlenmesi, insanların ötekilere nasıl kötülük yapabileceklerinin bilgisine sahip olabilmeleri için gereklidir. Bu bilgi olmaksızın, iyi ve kötü arasında bir seçimde bulunmak mümkün olmayacaktır. Birinin nasıl zehirleneceğini, tesadüfen bir şey yiyen ve ondan dolayı zehirlenen birinin gözlenmesiyle öğrenebiliriz. Bu tarz bir bilgi sahibi olmaları da, insanların iyi ve kötü arasında seçim yapabilmeleri

---

¹ Swinburne, *Tanrı*, s. 95.

² Swinburne, *Tanrı*, s. 95.

³ Bkz. Swinburne, *Tanrı*, s. 97.

açısından iyidir. Swinburne buna, teodise için “bilgi ihtiyacından çıkarılan kanıt” adını vermektedir.¹

Swinburne’e göre, insanların, geleceğe dair bilgileri tümevarım yoluyla elde ederler, başka bir ifade ile biz gelecekte nasıl davranmamız gerektiğinin bilgisini deney ve gözlemlerden elde ederiz. Ona göre şayet insanlar, iyi ya da kötü birtakım fiiller meydana getirecekse, yapacakları işlerin sonucunu bilmeleri icap eder. Bunun için de yeteri kadar tecrübeye sahip olmaları gerekir. Swinburne burada İslam düşüncesinde bulunan *ilmel yakin*, *aynel yakin* ve *hakkal yakin* kavramlarını çağrıştıran bir örnek veriyor: Alkol almanın sarhoşluk verdiğini bilmenin en kesin şekli bunu bizzat tatmaktır. Bunun bir derece altı başkalarından görmem ve daha da az bilgi ancak başkalarının anlatmasıyla bilinebilir. Swinburne’e göre, şayet insanlar ne şekilde kötülükte bulunacaklarının farkına varacaklarsa ya da kötülük yapanlara engel olmayı bileceklerse, etrafında gözlemledikleri kötülükler olmak durumundadır.²

Eğer insanlar kendi eylemlerinden veya ihmallerinden sonuçlanacak olan kötülüğün bilgisine sahip olacaklarsa, Swinburne’e göre, doğa yasaları düzenli bir biçimde işlemelidir. Swinburne bu hususta, Gazali’nin “ateşin ve yağmurun evrenin varlığı için muazzam bir denge oluşturmalarına karşın zaman zaman yani şartlar oluştuğunda günahsız kimselere zarar verebildikleri” şeklindeki değerlendirmesine benzer bir değerlendirmede bulunuyor. Ona göre, yangında ateşin hararetine maruz kalan kişi acı duyacak ve olay yerinden kaçacaktır. Fakat kaçamayacak durumda olanlar zorunlu olarak bundan zarar görecektir. Şayet kaçabilenler kaçsaydı, diğerlerini de Tanrı kurtarsaydı, o zaman insanlar birbirlerine yardım etme zahmetine katlanmazlardı. Onların bu hareketi de makul olurdu.³ Swinburne, bu durumda iyi insanlar ile kötü insanların arasındaki farkın kalmayacağı veya insanların iyi yönlerini ortaya koymaları için gerekli ortamın bulunmayacağı kanaatini taşıdığı görülmektedir. Aslında açıkça belirtmese bile dini terminoloji ile ifade edecek olursak Swinburne bu dünyanın bir “imtihan” dünyası olduğunu vurgulamaktadır.

---

¹ Swinburne, *The Existence of God*, s. 202 vd.

² Swinburne, *The Existence of God*, s. 202 vd.

³ Swinburne, *The Existence of God*, s. 210.

Swinburne'e göre, bir miktar doğal kötülüğün bulunmasının ruhsal olgunlaşma ile bağlantı içinde, özgür irade ile de alakası vardır. Fiziksel bir ağrı ve acı gibi doğal bir kötülük, acı çekene bir seçim sunar. Bu kişi, acıya sabırla tahammül mü edecektir yoksa kaderi suçlayarak sızlanıp duracak mıdır? Çekilen sıkıntı, sıkıntıyı çeken kimsenin arkadaşı için de birtakım seçenekler ortaya koyar. Acaba böyle bir durumda arkadaşına karşı duygudaşlık mı gösterecek? Yoksa hissiz ve katı yürekli mi olacak? İşte meydana gelen bazı tabii afetler ve hastalıklar, başka türlü var olmayacak olan bu seçimleri mümkün kılar. Acı karşısında gösterilecek mukabelenin her zaman iyi olmasının garantisi yoktur; fakat acılar, kişilere iyi eylemler ortaya koyma fırsatı verir.¹

Swinburne, bir an insanların engelleyemeyeceği hastalık, depresyon ve kazanın neden olduğu zihin ve beden acılarının tamamının toplumumuzdan bir çırpıda kaldırıldığını düşünelim, diyor. Gençlerin zamansız ölümü yok, hastalık yok, matem yok, birçoğumuz o zaman, gerçekten cesaret veya büyük iyilik yolunda gösterecek pek fazla olanağa sahip olamayacağımız kolay bir hayata sahip olurduk. Ona göre, biz, başka türlü kaçınmanın çok kolay olduğu kahraman olma olanaklarını bize vermesi için, paranın ve gücün uzun zaman önüne geçemeyeceği zayıflık ve ölümün sinsi süreçlerine gerek duyarız.²

Swinburne, bütün bu argümanları tatminkâr bulmayanlar için - iyiliklerin büyük olmasına karşın içerdikleri kötülükleri haklı çıkarmadıklarını kabul eden kişi- bir alternatif cevap olduğu kanaatinde. Eğer Tanrı acılarıyla iyiliklerin olası olduğu bir dünyada mağdur olanlara ölümden sonra mutluluğu bedel olarak verirse, bu durumda mükemmel iyi bir Tanrı'nın olası iyilikler uğruna kötülükler meydana getirmesi haklı görülebilir. Bu kişi dünyada çektiği sıkıntıların karşılığını cennette göreceğini ve çekilen sıkıntıların anlamsız olmadığını düşünebilir.³ Bununla birlikte kötülüğün kötülük olması bir gerçek olarak durmaktadır ve onları olası kılan dünyamızın iyilikleri için ödenecek yüksek bir ücret vardır. Swinburne'e göre Tanrı, eğer bunun yerine acı ve ıstırapın olmadığı ve dolayısıyla bu kötülüklerin olası kıldıkları belirli iyiliklerin bulunmadığı

¹ Bkz. Swinburne, *Tanrı*, s. 97.

² Swinburne, *Tanrı*, s. 98.

³ Swinburne, *Tanrı*, s. 98.

bir dünya yaratmış olsaydı, mükemmel iyiden daha az mükemmel olmazdı. Swinburne, İslam, Yahudi ve Hıristiyan geleneğinin büyük bir kısmı tarafından, Tanrı'nın her iki tür dünyayı yarattığının kabul edildiğini vurgular.¹ Ona göre cennet geniş kapsamlı olası derin iyilikleri içeren harika bir dünyadır. Buna karşın cennet, dünyamızın içerdiği iyiliği geri çevirme iyiliği de dahil olmak üzere, birkaç iyilikten yoksundur. Cömert bir Tanrı, kendisinde önceki olasılığın artık olmadığı harika bir dünyayı onu benimseyen kimselere vermeden önce, bazılarıımıza bizimki gibi bir dünyada iyiyi geri çevirme seçimini vermeyi tercih edebilir.²

Neticede konunun başında Parson'un sorduğu, "Tanrı neden her zaman acı çekenlerin imdadına yetişmiyor?" şeklindeki soruya cevap olarak Swinburne, insanların ahlaki gelişimine ve ruhsal olgunlaşmalarına vurgu yapmaktadır. Ona göre Tanrı'nın hem bu imkânları insanlara vermesi, hem de hiç acının olmadığı bir dünya yaratması tıpkı mantıksal imkânsızlıklar gibi bir imkânsızlıktır.

Tanrı tarafından bazı insanların aleyhine olabilecek bir yaşam standardı yerine, daha mükemmel bir yaşam standardı -cennet tasvirinde olduğu gibi- belirlenebilirdi, şeklinde bir itiraz yöneltilecek olursa, bunun haksız bir itiraz olduğu kanaatindeyiz. Çünkü biz, ilahî iradeyi sorgularken, bir anlamda kendi son derece sınırlı ve eksik olan bakış açımıza göre sınırsız ve mutlak bir iradeye yön vermeye çalışmış oluyoruz. Bu bakımdan, varlığın bu tarzı, Gazali'nin dile getirdiği gibi, insanların hepsinin en akıllılarının aklıyla birlikte hareket ederek üstesinden gelemeyecekleri kadar yüce ve engin bir hikmetin insanoğlu tarafından kuşatılamaz oluşundan dolayı bir sır olarak kalmaktadır. Yani insanın Allah'a yönelttiği bu itirazının, Allah adına cevabını vermesi mümkün değildir. Onun, bunun cevabını verebilmesi için, Allah'tan daha engin bir hikmete sahip olması gerekir ki, bu imkânsız bir şeydir.

Gazali, meydana gelen hastalıklara, fırtınalara rağmen bu dünyanın iyi bir dünya olduğunu ve bunu da hikmet anlayışı ile açıklamaktadır. Ona göre bütünü düşündüğümüz zaman bizim parçada görmüş olduğumuz kötülük aslında bir hayırdır. Ancak Gazali, insanın hiçbir zaman bütünü kavrama kapasitesine ulaşamayacağını, bu yüzden Allah'a tevekkül

¹ Swinburne, *Tanrı*, s. 101.

² Swinburne, *Tanrı*, s. 101.

etmesini ve her vaki olanda bir hayır olduğuna inanmasını tavsiye etmektedir.¹

Swinburne ise kötülüğün varlığını kabul etmekle birlikte bunun, “insan özgürlüğü” açısından gerekli olduğunu ileri sürerek “özgür irade savunması” kanıtıyla kötülük problemini çözmeye çalışmaktadır. “Özgür insan”ın, “robot insan”dan her zaman daha üstün olduğunu savunan Swinburne, daha büyük iyiliklerin elde edilebilmesi için bu dünya şartlarında bazı kötülüklerin bulunmasının kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Swinburne, Tanrı’nın iyi durumları meydana getirmek için bazı kötü durumlara izin vermek durumunda olduğunu belirtmektedir. Bu, işin özünde, bu kötülüklerin de iyi olduğunun dolaylı bir ifadesidir. Gazali’nin doğrudan ifade ettiği bir gerçeği Swinburne dolaylı olarak ifade etmektedir. Swinburne’ün bu ifadeleri Gazali’nin bu dünyayı bir imtihan dünyası olarak görüp, bütün olanları ilahî hikmet ve kader sırrı olarak nitelendirmesi ile aynı kapıya çıkmaktadır.²

Ona göre Tanrı sonsuz güç, bilgi sahibidir ve bilgisiyle neyin iyi neyin kötü olduğunu bilmektedir. Ancak insana verilen özgürlük belli ölçüde kötülüğün varlığını kaçınılmaz kılmaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında yine de bu dünyanın mümkün dünyaların iyisi olduğu düşünülebilir.³

Gazali’nin ısrarla vurguladığı “Tanrı’nın kendi mülkünde istediği gibi davranabileceği” düşüncesine Swinburne katılmamaktadır. Swinburne, Gazali’den farklı olarak ahlakî ilkelerin objektif olduğu kanısındadır. Hatta öyle ilkeler vardır ki Tanrı onları sadece yürütebilir, onları değiştiremez. “Çocuklara zevk olsun diye işkence yapmak yanlıştır,” gibi ilkeler Swinburne’e göre Tanrı’nın iradesinden bağımsızdır.⁴

Neticede, Gazali dünyada meydana gelen bazı olumsuz hadiselerin aslında görünüşte kötü gibi olsalar da daha iyi neticelere hizmet ettiklerini vurgulamaktadır. Swinburne de benzer bir kanıyı paylaşmaktadır.

¹ Gazali, *İhya*, IV/475.

² Swinburne tıpkı Gazali gibi olan biteni ilahî takdir olarak nitelemektedir. Bkz. Swinburne, *Tanrı*, s. 85.

³ Swinburne, *Relations*, ss. 179-189.

⁴ Swinburne, *Tanrı*, s. 14.

Swinburne de, kötülüklerin varlığını kabul etmektedir. Ancak yine de özgür iradenin, tecrübeler sonucu bilgi sahibi olunarak olgunlaşmanın olduğu bir dünyanın, içerisinde robotların olduğu ve hiçbir kötülüğün olmadığı bir dünyadan daha iyi olduğunu ifade etmektedir. Swinburne'ün bu yorumu, Kur'an'da insanın yaratılması ile ilgili Allah ile melekler arasında geçen bir diyalogu hatırlatmaktadır.¹ Bu yönüyle İslam düşüncesiyle de uyumlu olduğu görülmektedir.

---

¹ Bakara, 2/30-39.